

SZEMLE

Astrik L. Gabriel: The University of Paris and Its Hungarians Students and Masters during the Reign of Louis XII and François Ier. Notre Dame, Indiana Frankfurt am Main 1986. (Textes and Studies in the History of Medieval Education XVII.)

„Gosztonyi püspök és párizsi mestere” címen 1936-ban (EPhK 60. 15-28.) látott napvilágot Gábrriel Asztrik első egyetemtörténeti vonatkozású tanulmánya. A téma iránti tudós elköteleződés ötvenedik évfordulóját egy olyan kitűnő monográfia teszi ünneppé, melyben a nagyívű kutatói pálya gazdag tapasztalatait és legújabb eredményeit a szülőföld iránti hűség jegyében összegzi a szerző. A jeles humanista püspök alakja is visszatér ötven év után. Nem ez a kerek évforduló, hanem e fél évszázad eredményeinek harmonikus egymásba illeszkedése jelzi, hogy mennyire tudatosan formált életmű Gábrriel Asztriké.

A párizsi egyetem artes fakultásán a diákság négy nációba tömörült, élükön egy-egy prokurátorral, akik a fakultás és az egyetem előtt is képviselték a nációt. A prokurátor a nációt érintő fontosabb eseményeket, egyetemi határozatokat a „Liber procuratorum”-ba jegyezte be. A prokurátort követő méltóság a receptoré volt, ő a gazdasági ügyek intézője, köteles a nemzet bevételeit és kiadásait pontosan könyvelni (Liber receptorum), és erről megbízatásának egy éve alatt kétszer számot adni. Az egyetemi fokozatokhoz jutó diákok (baccalaureus, licentiatus, magister artium), vagyoni állapotuknak megfelelően, fizetni tartoztak. Ekkor került bejegyzésre nevük, származási helyük és anyagi helyzetüket kifejező bursájuk (egyheti létfenntartási költségük) a receptor számadáskönyvébe. Mivel a párizsi egyetemen nem vezettek anyakönyvet, ezek lettek a hallgatókra vonatkozó legfontosabb dokumentumok.

A magyarországi diákok angol, észak- és közép-európai társaikkal együtt az angol német nemzet

tagjai voltak. Ez a „sok nemzetiségű” idegen náció nagyobb gonddal őrizte hivatalos iratait, mint a három francia. A normann nemzet prokurátori feljegyzései teljesen elvesztek, a pikárd náció feljegyzéseiből kilencévnnyi maradt fenn, a francia nemzetéből 13 év, szemben az angol—német náció 169 esztendejével. Mindezeket az Auctarium Charitularii Universitatis Parisiensis I—V. kötetében (1897—1942) kiadták, kivéve az angol—német náció 1521—1552 éveit tartalmazó kötetet. Receptor számadáskönyvek csak az angol—német náció történetéből ismertek. Az 1425—1494-es évek két kötetét, a receptorok „második” és „harmadik” könyvét (az első elveszett), Gábrriel Asztrik és G. C. Boyce az Auctarium VI. kötetében jelentette meg. Az 1494—1530-as évek számadásai kiadatlanok. Gábrriel Asztrik e két kiadatlan forrás alapján dolgozza fel új könyvében az angol német náció magyarországi hallgatóinak egyetemi pályafutását az 1495—1525-ös esztendőkből. Új nevek és az eddig ismert nevekhez kapcsolódó új adatok teszik forrásértékűvé e könyvet. Az új adatokat nagy körültekintéssel köti bele a szerző eddigi ismereteink ritkás szövetébe, s ezzel egyszersmind párizsi egyetemjárásunk három évtizedének monografikus feldolgozását is nyújtja. A kötet számba veszi azokat a nemzetközi hírességeket, akikkel a magyar diákok kapcsolatba kerülhettek, történelmi hátteret vázol mögüjük és izeltőt ad az egyetemi élet mindennapjaiból. (A Liber receptorum „negyedik” könyvének egész nációt átfogó monográfiája társkötekként kapcsolódik majd a jelen kiadványhoz.)

Az 1495—1525-ös időhatárt a Liber receptorum idézett könyve szabja meg: a Mohácsi vész után nem regisztrál magyar hallgatót. A törzsanyagot ez a harminc év jelenti. Kitekintést azonban mindkét irányba kapunk: 1425—1494-ig a receptorok harmadik könyve magyar vonatkozásainak bő bibliográfiával kísért summáját, az 1526 és 1555 közötti időszakról pedig, különböző forrásokból, négy Párizsban járt magyar diák nevét.

Gábrriel Asztrik a receptori feljegyzések rendjét követve 21 diák curriculum vitae-jét vázolja fel. Legtöbbjük eddig teljesen ismeretlen volt, néhányuk más egyetemek matrikuláiból ismert. (Hat erdélyi diákkal toldja meg Tonk Sándor „Erdélyiek egyetemjárása a középkorban” című alapos könyvét.) A receptorok könyve azonban nemcsak a diákok nevével szolgál. Szerepelnek benne a magistereknek kifizetett díjak, a náció ünnepein megjelent magas egyetemi méltóságok nevei vagy az az összeg, amit a pedellus, lánya kiházásítására kap. A sok apró adat a mesterien megszerkesztett monográfiában mind a maga helyére kerül, egy egységessé rendeződő korpék kézzelfogható dokumentumaként. Az egyetlen magyar receptor ebben az időszakban Várdai Balázs volt. Feljegyzéseit teljes terjedelmükben közli a kötet.

A receptori számadásokat forrásként egészítik ki Párizsban élő neves humanisták könyvajánlásai (Johannes Pelletier Peri archonjának dedikációja három magyar diák nevével, a Gosztunyi püspöknek ajánlott könyvek sora, vagy a frissen felfedezett, Várdai Balázsnak szóló epistofa dedicatoria Thomas de Cueilly tollából). 1521-től szolgál új adatokkal a prokurátorok kiadatlan könyve. Bornemissza Márton, János királyi kincstárnok és budai várkapitány testvéröccse, aki valószínűleg viselte ezt a tisztséget 1507-ben, még nem szerepelhet benne, ahogy a kalocsai egyházmegyéés Franciscus Ádám sem, akit 1520–1521-ben kétszer választottak meg a náció fejéül. A győri egyházmegyéből való Johannes de Nárdá 1521–1522-ben kétszer lett prokurátor, övé az „első magyar kéz” a prokurátorok könyvében. A tisztelet Várdai Balázs ötször viselte, 1522-es feljegyzései szintén fennmaradtak. Az utolsó nyolc minket érintő feljegyzés 1523-ból Marcus Márk de Kémes kezétől származik. Összesen 20 oldalt írtak tele a magyar prokurátorok. A három autográfot egy-egy kópia reprodukálja. Az egyes feljegyzések tartalmi kivonata az egyetem eseménydús forgatagába kalauzolja az olvasót.

Az egyetemi adminisztráció hierarchiájában Várdai Balázs jutott a legmagasabbra, ő viselte a legtöbb tisztséget. Emellett könyvet adott ki, előszavakat, dedikációkat írt, előkelő humanista körök bizalmát élvezte. Gábrriel Asztrik két tanulmányt szentelt neki, az elsőt 1941-ben, a másodikat, melyben a receptori feljegyzések tanulságait is kamatoztatja, 1976-ban (Manuscripta 20. 218–243.). Az új monográfiában is öt illeti a legnagyobb terjedelem. Párizsból hazatérve lócsmádi főesperes lett, nagybátyjának, Várdai Pál érseknek titkára, győri kanonok, majd prépost. Közben jogi doktorátust is szerzett. E

pályafutás az egykori párizsi diák, a megbízható közéleti ember hazai megbecsülésére vall. E képet nehezünkre esik szembesíteni Iványi Béla (*A győri székeskáptalan számadáskönyvei*. Bp. 1918. 30.) és Bedy Vince (*A győri székeskáptalan története*. Győr 1938. 348–350.) levéltári adatokból rekonstruált Várdai-portréjával. Ezek alapján Várdait folyton perelte a káptalanja különböző jogsértések miatt, de főként, mert jövedelmét önkényesen megrövidítette. Durva, erőszakos természetéről történetek forogtak közszájon. Egyik kanonokja így jellemzi a hús évvvel korábban oly sikeres párizsi receptort: „veleszületett gyávaságánál, hanyagságánál, vagy inkább természetes paraszti mivoltánál fogva semmit se végzett” egy bécsi megbízatása során, csupán az útravalóul kapott négy forintot sikkasztotta el. A káptalan — példátlanul — carcerbe záratta, s egy kőművessel a vasrácsokat is megerősítteti. Mintha nem is ugyanarról az emberről volna szó! Gábrriel Asztrik könyve a hazai forrásanyag feltárását is sürgeti.

Az utolsó forrás a náció „Liber pergamineusa”, az a könyv, melybe az egyetem és a náció privilégiumait és statútumait másolták, s melynek kánonképre tették le az esküt a náció tisztségviselői. XIV. századi naptárában a prokurátorok utólag bejegyezték nemzeti szentjeiket. Nárdai Jánosék sem tétlenkedtek, mind a 15 magyar ünnep a helyén van.

A párizsi egyetem magyar diákjai ugyan ki vannak emelve a hallgatóság nemzetközi seeregéből, de nincsenek elszigetelve. A szerző nagy súlyt fektet arra, hogy minden diák esetében külön, s a könyv végén önálló fejezetben felsoroljon minden számottevő nagyságot, akikkel diákjaink érintkeztek. A két híres nyomdász, Bertholdus Remboldt és Cesaris Wagner vagy Petrus Tartareus, Aegidius Deft és Johannes Maior nevei nemcsak a szellemi hátteret jelzik, hanem valóságos személyként, hallgatótársakként vagy a náció előkelő vendégeiként tűnnek fel a könyv lapjain.

Igen tanulságos a kötethez csatolt két függelék: az első az 1494 és 1525 között működő 32 receptort sorolja fel egyházmegyéjünkkel és hivatali idejükkel, a második a magyar hallgatók számát viszonyítja, évekre lebontva, az angol—német náció egész hallgatóságához.

A kötetet az idézett művek bibliográfiája és a szerző 150 tételt tartalmazó publikációs jegyzéke zárja. A kötéstáblák belsejét is találékonyan kihasználó illusztrációk térkép, írásképek, miniatúra vagy metszet formájában a könyv tartalmát és elegáns megjelenését egyszerre szolgálják.

Török Bálint deákjának, **Martonfalvy Imrének** naplótöredéke (1555) és emlékirata (1585). A kézirat hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Az előkészítő munkacsoport tagjai: E. ABAFFY Erzsébet és KOZCSA Sándor (BAK Borbála közreműködésével). Bp., 1986, Magyar Nyelvtudományi Társaság. (A magyar nyelvtörténet forrásai 1.)

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke kiemelkedő jelentőségű munkálatok elvégzésére vállalkozott nyelvemlékeink módszeres számbavételével, hasonmás és modern, tudományos igényeket kielégítő szövegkiadásuk elindításával. A fenti címen megjelent kötet rövid előszavából értesültünk a tervekről, a „Régi magyar kódexek” és „A magyar nyelvtörténet forrásai” sorozatokról, s a sorozaton kívül megjelentetni tervezett *Régi magyar levelestár* című kötetről.

Martonfalvy kéziratának hasonmás kiadása és betűhű átírata igényes, jól elvégzett munka eredménye. A bevezetés és a jegyzetek nem terhelik a szakemberek számára többnyire felesleges adatokkal a kötetet, ám a szerzőről és a kéziratról minden lényeges adatot tartalmaznak. Olvashatunk e néhány lapon a kéziratról és annak sorsáról, paleográfiai és helyesírásai sajátosságairól, a szövegátírás szempontjairól, korábbi szövegkiadásokról. Az idézetek jól alátámasztják a mondottakat, ám az eredeti írásképet reprodukáló idézés a nemes egyszerűség ellen hat, felesleges tehernek tűnik.

A megviselt állapotban lévő eredeti kézirat (OSZK, Quart. Hung. 1414) nem kis feladat elé állította a kötet készítőit. Talán az ismételt próbálkozások számlájára írható, hogy a hasonmások nem azonos minőségűek, többnyire azonban mindenütt olvashatók.

Az átírat pontosan követi az eredeti írásképet, a rövidítések feloldása csak a latin szintagmákban történt meg, külön jelölés nélkül. A kéziratban található gyakori betoldások dőlt betűvel olvashatók az átíratban. Kár, hogy egységes kiadási gyakorlat hiányában a szövegkiadás használatának külön kell tájékozódnia az alkalmazott átírási elvekről, jelölésekről.

A kötet a nyelvészeken kívül történészek, irodalomtörténészek, írástörténettel foglalkozók számára is jelentős kiadvány.

SZELESTEI N. LÁSZLÓ

Kincses Kolozsvár. Válogatta, szerkesztette, sajtó alá rendezte, az utószót írta BALINT István János. 1—2. Bp. 1983. Magvető K. 530, 408 l. (Magyar Hírmondó.)

A Magvető Kiadó érdekes kiadvánnyal lepté meg a magyar olvasó közönséget, mikor közel ezer lap terjedelemben közzé tett egy sokszínű antológiát, mely Kolozsvár városát mutatja be az első világháború idejéig terjedőleg. Pontosabban egyetlen lapon egykorú híradásból felillantja Romániának 1916-ban történt háborúba lépését, az Erdély ellen indított váratlan támadás következményeként a menekülők áradatának Kolozsvárig csapódó hullámát.

A sajtó alá rendező Bálint István János *Kolozsvár régi napjai és lakói* (I. 7—522), *A város szellemi élete* (II. 7—199), *Kolozsvár művészeti emlékei* (II. 201—324) szerkezeti tagolásban ismerteti meg velünk Kolozsvárt, régészeti emlékeit, a városfalakat, városrészeket, tereket és utcákat, templomokat, épületeket és intézményeket, melyekben a város lakóinak mindennapi élete folyt a helyi és sokszor országos jelentőségű események forgatagában. Egy utolsó kisebb terjedelmű fejezetben: *Kolozsvár vonzásában* (II. 327—384) tíz olyan írótól, költőtől (köztük a román Gheorghe Sbărceatól) közöl szépirodalmi jellegű rövid lélegzetű vallomásokot, melyek Kolozsvár szépségét, felejthetetlen emlékét idézik fel lírai telítettséggel.

Bálint István János túlságosan summázó utószavából és a kiadvány 176 szemelvényéből formálódik ki Kolozsvár története, lakosságának hányatott sorsa, népének kulturális élete és művészeti produktuma.

A város tárgyi és szellemi történetének emlékeit bemutató részleteket részben egykorú vagy közelkorú források publikációiból vett szemelvények (Schesaeus, Szamosközy, Segesvári Bálint, Lintzigh János, Evlia Cselebi, Czegei Vass György, Tótfalusi Kis Miklós, Vizaknai Briccius György, Felvinczi György, Apor Péter, Kazinczy, Széchenyi, Jósika, Petőfi, Déryné, Tánicsics stb. írásai, városi rendszabályok, jegyzőkönyvek, óchbeli szabályzatok, kiváltságlevelek, követek és utazók naplói, visszaemlékezései stb.), részben pedig tudományos és szépirodalmi munkák szolgáltatták. Legtöbbet merít Kelemen Lajos, Herepei János, Mikó Imre, Jancsó Elemér tudós írásaiból. Számos más szakember munkájából válogat még, hogy ne említsünk mást, csak Jakab Eleket, Kós Károlyt, Bénczédi Györgyöt, Gáldi Lászlót, Entz Gézát, Szabó T. Attilát, Balogh Jolánt, Vita Zsigmondot.

Ritkán eddig nyomtatásban meg nem jelent forrásközből is idéz.

Rendszerező elve az időbeliség, így az egykorú és a modern forrásokból merített szemelvények keverednek, összességükből azonban összefüggő kép rajzolódik ki. Természetesnek kell tartanunk, hogy teljességre az antológia szerkesztője nem törekedhetett. Mégis kifogásolható, hogy az első fejezetben a XVIII. századi Kolozsvárt szegényesen mutatja be. A jezsuiták templomának építése (1718) után következő híradásként 1778-ból való szemelvényt olvashatunk — a kolozsvári bordélyházzal, annak összeomlásáról Rettegi György: Emlékezetre méltó dolgaiból.

A számos érdekesebbnél érdekesebb dokumentum közül figyelemre méltónak találjuk kiemelni egy német kompaktornak Teleki Sándorhoz intézett ajánlását Párizs Pápai Ferenc *Pax aulae* című könyvének bekötése tárgyában (I. 293—94), vagy Dinicu Golescu úti beszámolóját kolozsvári élményeiről 1824-ből (II. 319—20). Bővebben idéz Bálint Auguste de Gerando: *La Transylvanie et ses habitants* (Párizs 1845) című könyvéből (II. 341—50). Ezek a személyek több más alig ismert társukkal együtt érdekes újságot mondanak a Kolozsvár, Erdély történetét jól ismerő emberek számára is. Érdeme a sajtó alá rendezőnek, hogy ilyen jellegű írásokból is tájékozódott, tájékoztatót, felhívta rájuk a figyelmet. Minden esetre hitelesebb források ezek, mint pl. Jósikának az Abafiából átvett részlet: *Kolozsvár 1594-ben* (I. 56—57), mely csupán általánosságokat tartalmaz, és képzeletből fakad.

A Kolozsvár szellemi életét bemutató fejezetben is érdekesebbek a személyes visszaemlékezések, mint a tanulmányokból átvett részletek. Így pl. Apor Péternek, Jósikának, Grigore Moldovanak a kolozsvári konviktusban, a katolikus gimnáziumban tanulóként, De Gerando Antoninának, a felső leányiskolában igazgatónként eltöltött éveiről, emlékeiről szóló beszámoló.

Grigore Moldovan írása pl. ékesen dokumentálja, mennyire szabadon használhatták, művelhették anyanyelvüket, és mennyire támogatták őket, hogy tehetségük kibontakozzék, a román nép érdekeiért munkálkodjanak. „Így lettünk mi hárman Raduval, Ioniță Bădescuval a piarista atyák Lyceumában Kolozsvárt abban az időben román írók... A libapásztortól, a kis borjúhajcsártól a felszállás a rektori székig mindenesetre szép emelkedés volt”, vallja Grigore Moldovan (II. 30.). Ebből a szempontból nagyon tanulságos dokumentum Gáldi László tanulmánya: *A kolozsvári egyetem hatása a román tudományra* (II. 58—71). Ioan Leményi, Gheorge Lazar, Eftimiu

Murgu, Gheorghe Sincai, Samuel Micu Klein, Peter Aior annyi más Kolozsvárott, Magyarországon tanult román értelmiségivel együtt illusztrálja, hogy a magyarság az erdélyi románok előtt nem zárta el a művelődés, az érvényesülés útját.

A kiadványnak ez a második fejezete bepilantást enged többek között a Báthory-egyetem, a Ferenc József Tudományegyetem keletkezésébe, történetébe, az Apácai-kollégium, a Királyi Egyetemi Könyvtár, a Heltai-nyomda, az Erdélyi Múzeum Egyesület intézményének munkájába, valamint a kolozsvári színjátszási és zenei életbe. Itt szívesen olvasnánk azonban többet az iskolai diákszínjátszásról, mely előkészítette a hivatásos világi színjátszást.

Nem kevésbé izgalmas fejezete a kiadványnak a város műemlékeiről szóló rész. Ezekben a szemelvényekben is van sok történeti elem, de dominál a műemlék jelleg. Megismerjük az Óvár kialakulását, a kolozsmonostori apátság, a főtéri Szent Mihály, a Farkas utcai református, a Ferenc-rendi templomot; Mátyás király születési házáat, a főtéri római katolikus plébániaházát. Kelemen Lajos a kalauzunk a Főtér reneszánsz palotáinak felfedezésében, hiszen a reneszánsz emlékeknek csak kis része maradt meg eredeti alakjában (Wolphard-Kakas ház, Filstich Lőrinc háza), de az átépített, elrontott sablonos homlokzatok mögött a kapualjak, a boltozatos szobák még sok értéket őriznek Kolozsvár reneszánsz házaiból. A hajdani kis reneszánsz házak helyére épült barokk paloták közt a Bánffy-palota az erdélyi barokk kiváló alkotása 1774—86-ból, és a Farkas utcai Teleki-palota (1790—95) szépen tagolt barokk homlokzatán kívül szép udvari oszlopos folyosóival gyönyörködteti a szemlélőt. Sok nagy fontosságú és érdekes politikai, művelődési, társadalmi esemény emléke fűződik Kolozsvár hajdani vendégfogadóházához, a régi Vigadó épületéhez, a Redoutehoz.

A valószínűleg Székelyföldről Kolozsvárra települt, ott dolgozó Márton és György szobrairól, elsősorban a prágai Szent György-szoborról Balogh Jolán, Kós Károly és László Gyula tanulmányai gyarapítják eddigi ismereteket.

Jól illeszkedik a kolozsvári anyaghoz a város közvetlen környékének történelmi és műemléki rajza szintén Kelemen Lajos szakavatott tollából. Nemcsak Szamosfalva hét évszázados csúcsíves, Szucsá közepkori eredetű festői fekvésű, Vista 1260—70 táján épült díszes belső faragásokban gazdag templomával ismerkedhetünk meg, hanem történeti tényekkel; Papfalva, Tekintő, Szamos-szentmiklós, Felek, Koloza-Tótfalu, Kisbács, Szászfenes stb. valaha magyar, szláv, német ősla-

kóinak helyét hogyan foglalták el, és váltak román falvakká, ritkán vegyes magyar román lakosságú községekké.

A Magyar Hírmondó sorozatban a jelen kiadvány továbbá öreghíti a kiadói vállalkozás jó hírnevét. Vonatkozik ez a könyv belső tartalmára, de nem kevésbé a külső kiállítására. Több mint száz művészi felvétel Kolozsvár városáról, kisebb-nagyobb reprodukciók: könyvcímlapok, címerek, pecsétek, festett díszítések művészi hatást árasztanak. Alismeréssel kell adóznunk mind a Kiadónak, mind a sajtó alá rendezőnek, hogy szívüinkhöz közelebb hozták „kincses Kolozsvárt”.

VARGA IMRE

Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918—1919, Bratislava 1986. Madách. 261 l.

Egy idő óta örvendetesen gyarapszik a cseh-szlovákiai magyar sajtótörténeti kiadványok száma. A sort Botka Ferenc: *Kassai Munkás 1907—1937* című monográfiája nyitotta meg. Ezt követte Varga Rózsa: *Keressétek, ami összeköt...* című, Magyar Napról írt és Fónod Zoltán: *Az Út 1931—1936* című monográfiája. És ide kell sorolni Turczel Lajos: *Két kor mezején* című, immár két kiadást megért, alapvető fontosságú irodalom- és sajtótörténeti művét is, amely átfogó képet adva az első köztársaság művelődési életéről — behatóan ismerteti és értékeli e korszak magyar hírlap- és folyóirattermését. E művekhez kapcsolódik Gyüre Lajos most megjelent monográfiája is.

Gyüre Lajos kettős célt tűzött maga elé: a *Kassai Napló* történetének megírását és e lapban megjelent irodalmi anyag bibliográfiájának összeállítását. Bízást el lehet mondani, hogy mind a két feladatot körültekintően és szakszerűen oldotta meg. A Kassai Napló keletkezésére, fennállására és megszűnésére vonatkozó adatok feltárása és elemzése mellett figyelme kiterjedt az adott korszak társadalmi, politikai és nem utolsósorban irodalmi hátterének felvázolására is.

E komplex vizsgálati módszer révén mindennek előtt azt a tényt állapította meg, hogy az 1919. január 8-tól 1929. december 1-ig megjelent *Kassai Napló* nem új alapítású lap volt. Voltaképpen a Kassán 1883-tól folyamatosan megjelenő *Felső-magyarország* című napilap egyenes folytatásaként jelent meg. Erre a névváltoztatásra az 1918 őszi bekövetkezett államfordulat következtében került sor. Jellemző az akkori rendezetlen állapotokra, hogy a lap kiadója a csehszlovák hatóságok felszólításának csak vonakodva — tíz hónap elteltével tett eleget. A lap ekkor vette fel a már

addig is évek hosszú során át alcímként használt *Kassai Napló* nevet. A régi név pedig egy ideig még alcímként szerepelt a lapon.

És e lap, amelynek „elődje” több évtizedes fennállása alatt jobbára csak helyi eseményekről hírt adó anyagokat közölt hasábjain, a megváltozott körülmények között Budapest vonzásától elszakadva fontos országos szellemi fórummá lépett elő. Fábry Zoltán megállapítása szerint: „a szlovenszkói értékirodalom 1921—1925 első feléig, de mindenesetre 1922, 23-ban és 24-ben a Kassai Napló jelentette... Az induló magyar írás lényegében itt és innen startolt: Darkó István, Földes Sándor, Győry Dezső, Jarnó József, Komlós Aladár, Márai Sándor, Merényi Gyula, Mihályi Ödön, Sebesi Ernő, Simándy Pál, Tamás Mihály, Vozári Dezső és jómagam a Kassai Napló Vasárnapjában leltünk megérett otthonra.” (Fábry Zoltán: *Kúria, knaferka, kultúra*, 58. l.)

Hogy ez így történhetett mutat rá helyesen Gyüre Lajos, az olyan széles látókörű, hivatásuk magaslatán álló főszerkesztők érdeme, mint Dzurányi László, Győry Dezső és Szepessi Miksa, akinek szellemi irányítása idején fénykorát élte a lap. Ehhez jelentős mértékben hozzájárultak az emigráns írók is, élükön Ignotusszal, Barta Lajossal, Jarnó Józseffel és másokkal, akik ebben az időszakban állandó munkatársai voltak a Kassai Naplónak.

A szerző minden fontos mozzanatra kitérve, mélyrehatóan ismerteti a Kassai Napló harcát a dilettantizmus ellen, továbbá Fábry Zoltán egyre jobban elmélyülő kapcsolatát a lap szerkesztőségével, és azt, hogy miért sikkadt el József Attila: *Tüzek éneke* című verskötetének megjelenése a *Kassai Napló* kiadásában indított Renaissance Könyvtár sorozatban. Végül ismerteti a *Kassai Újság* laptulajdonos főszerkesztőjének aknamunkáját a *Kassai Napló* ellen, amely 1929 decemberében a lap megszűnéséhez vezetett.

A kötet mintegy kétharmadát a Kassai Naplóban megjelent irodalmi, művészeti és művelődési írásművek bibliográfiája alkotja. E bibliográfia tehát nem a lap teljes anyagát öleli fel, ami — tekintettel a monográfia jellegére — magától értetődő. Az viszont hiányolható, hogy kimaradtak belőle olyan szerzők, akik szerepelnek a Benedek Marcell szerkesztette háromkötetes *Magyar Irodalmi Lexikonban*, nevezetesen Neufeld Béla, Rácz Pál, Reichard Piroška, Tamás Lajos, Vámbéry Rusztem és W. Pozsonyi Anna. Viszont egy-két művel bekerültek a bibliográfiába teljesen ismeretlen szerzők, mint például Borsos Bálint, Előd Alice, Gáti Vilma stb.

Néhány téves adat is előfordul a kötetben. Tény, hogy Jarnó József eleinte rövid o-val írta a

nevét, 1927 után azonban áttért a hosszú ó használatára. Így jelentek meg írásművei és így írta nevét haláláig. (L. Fejek — Csehszlovákiai magyar írók arcképalbuma, Kassa, 1929, 19 l.) Tévedés az az állítás is, hogy Fábry Zoltán 1922-ben a *Kassai Naplón* kívül a *Korunkban* is közölte írásait, jöllehet a *Korunk* csak 1926-tól kezdve jelent meg. A szerzőnek az a megállapítása, hogy azt „a széles írotábor”, amely a *Kassai Napló* munkatársi gárdáját alkotta, „egyetlen szlovenszkói magyar napilap, de még irodalmi hetilap vagy időszaki folyóirat sem tudta a KN-en kívül felmutatni”, sem egészen helytálló, mert a Gömöri Jenő szerkesztette *Tűz* folyóirat ezekben az években hasonló ha nem nagyobb írotáborot vallhatott a magáénak. (L. Gyüre Lajos: *Kassai Napló 1918–1919*, 38. l.)

Mindez azonban — a lényeget illetően — mit sem von le a mű értékéből. Gyüre Lajos jelentős feltáró és értékelő munkát végzett: monográfiájával hasznosan járult hozzá a csehszlovákiai magyar sajtótörténet gazdagításához.

SÁNDOR LASZLÓ

Colette Baudet: Grandeur et misères d'un éditeur belge: Henry Kistemaeckers (1851—1934). Bruxelles, 1986. Archives du Futur. Editions Labor, 279.

1852 decemberéig a belga kiadók elhanyagolható szegény rokonok voltak a francia kiadók mellett. III. Napóleon államcsínyje után jelentőségük hirtelen megnőtt. Számos emigrációba kényszerült író Brüsszelben adta ki művét, így 1862-ben ott jelent meg Victor Hugo *Nyomorultak* című regényének első kiadása is.

A flamand származású Henry Kistemaeckers kiadói jelentősége is részben a franciaországi állapotoknak köszönhető. Kistemaeckers, aki az I. Internationálé belga szekciójának tagja volt, élénk rokonszenvvel kísérte a párizsi Kommün száműzetésbe kényszerített résztvevőinek tevékenységét. Előbb könyvkereskedőként terjeszti Londonban és másutt megjelent írásait, majd 1876-tól kiadóként vállalkozik műveik terjesztésére. Az első könyv, amit kiadott, az *Histoire de la Commune de 1871*. Prosper-Olivier Lissagaray félezer oldalas munkája. A század végéig több mint harminc szocialista, forradalmi vagy szabadgondolkodó könyvet adott ki, az első húsz 1880-ig jelent meg. A szerzők közt a Kommün több vezetője szerepelt. Néhány jellemző cím: *Allam és forradalom*, *Igazság a Kommunról*, *A szocialista katekizmus*.

Kistemaeckers sikerét elősegítette, hogy a franciaországi cenzúra Mac-Mahon elnök „Erkölcös Rend” politikája miatt nemcsak a társadalmi-világnezeti művekre terjedt ki. Egy párizsi kiadót például pénzbírságra ítéltek, mert újra közzétette La Fontaine meséit. 1880-tól Kistemaeckers a francia és belga naturalista írók egyik legfontosabb kiadója lesz. Nagy előszeretettel közöl ifjú francia és belga szerzőket, — az 1880-as években virágzásnak indult francia nyelvű belga irodalom egyik támasza volt. Ugyanakkor előszeretettel ad ki Párizsban betiltott műveket. 1876-ban Jean Richopin-t egyhónapi börtönre, pénzbírságra, polgárjogai felfüggesztésére és műve megsemmisítésére ítéltek a *La Chanson des Gueux* miatt. 1881-ben Kistemaeckers kiadta a kötet kiátkozott darabjait. Ugyancsak ő adta ki Verlaine *Asszonyok* című kötetét, melyet majd Szabó Lőrinc fordított magyarra.

1879-től kezdődően Kistemaeckers a 18. századi gáláns könyvek újrakiadója volt. Így hozzáférhetővé tette Evariste Parvy és Reiff de la Bretonne műveit, melyekre a Goncourt-testvérek irányították a figyelmét.

Colette Baudet két nagy részre tagolta a könyvét. Az „Egy küzdelmes élet” című első rész három fejezetre oszlik. Az első a politikai, a második az irodalmi publikációkat tárgyalja. A sikert (1881—1884) a megpróbáltatások, majd a kudarcévei követték. A francia és belga konkurenciaharcok megrendítik helyzetét, majd a brüsszeli cenzúra és sajtóperek miatt 1903-ban Franciaországba menekül. Az első rész harmadik fejezete a kiadó és néhány privilegizált szerző, így Guy de Maupassant kapcsolatával foglalkozik.

A második rész Kistemaeckers kiadványainak katalógusát tartalmazza, tematikai és ezen belül kronológiai csoportosításban. Az első csoportba a szocialista és forradalmi művek tartoznak, a másodikba a kortársi, főként naturalista szépirodalmi újdonságok. A harmadik csoportba Baudet a 16., 18. és 19. századi gáláns művek újrakiadásait sorolja. Végül a negyedikbe tartoznak az albumok, almanachok, időszaki kiadványok.

Baudet minden egyes kiadványról részletes bibliográfiái leírást (cím, szerző, műfaj, sorozat, oldalszám, méret, illusztráció, előszó, ár stb.) és általános felvilágosítást ad (publikálás körülményei, esetleges sajtópör, meglepő vagy jellemző kritikái visszhang stb.). Kevésbé ismert szerzők elfelejtett művei esetében jelzőszerűen a tartalmat is ismerteti.

Baudet monográfiáját két függelék egészíti ki. Az első azoknak a kiadványoknak a címét tartalmazza, amelyek soha a szerző kezébe nem kerültek, dokumentumot sem ismer róluk (levél, kritika

stb.), és amelyekről pusztán Kistemaekers hirdetéseiből értesült. Ezt a listát, figyelmeztet Baudet, óvatosan kell kezelni, mert nem biztos, hogy a hirdetést könyv is követte. A második függelék időrendi sorrendben közli — most már tematikai megkülönböztetés és ismertetés nélkül — Kistemaekers kiadványait.

A művet gazdag bibliográfia zárja. Baudet könyvét haszonnal forgathatják az irodalomszociológia, a szocialista irodalom, a francia és belga irodalom, a könyvkiadás és a cenzúra történetének kutatói.

FERENCZI LÁSZLÓ

Galić, Pavao: Katalog knjiga tiskanih u XVI. stoljeću, koje se čuvaju u zadarskoj Naučnoj biblioteci. — Catalogus librorum saeculo sedecimo typis impressorum, qui in Scientiarum Bibliotheca Jadrensi asservantur. Zadar 1987. III, 181 l. — 30 cm. (Knjižno blago Naučne biblioteke u Zadru, katalog 4.)

Világszerte jól felismerhető az a törekvés, hogy a régi nyomtatványokkal foglalkozók érdeklődése az ősnymtatványok számbavételét követően a 16. század kiadványainak feltárása felé fordult. Érvényes ez Magyarországra is, de nem kivétel ez alól Jugoszlávia sem, ahol azonban a történelmi fejlődés és a mai államjogi keretek következtében ez a munka szövetségi államonként egymástól független feladatot jelent. messze a legtöbb régi nyomtatvány Jugoszlávián belül Szlovéniában és Horvátországban található. E két ország központi ősnymtatványkatalógusa még az ötvenes években napvilágot látott (Badalić, Josip: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb 1952. — Gspan, Alfonz—Badalić, Josip: *Inkunabule v Sloveniji. Incunabula quae in Slovenia asservantur*. Ljubljana 1957.). Ezek után most a 16. századi kiadványok regisztrálásán van a sor. Különösen Horvátországban az ottani könyvtárosok egyesületének ösztönzésére foglalkoznak ezzel a feladattal. A vállalkozást természetesen — már egyedül csak a feltárandó kötetek száma miatt is — nem lehet rögtön az összes könyvtár állományát tartalmazó központi katalógussal kezdeni, hanem a feltárást, ill. a publikálást gyűjteményenként végzik.

A fentiekben körvonalazott vállalkozás keretében látott napvilágot Pavao Galić munkája eredményeként a zadari Tudományos Könyvtár 16. századi nyomtatványainak katalógusa. Ez 845 bibliográfiai egységet tartalmaz 919 kötetben. Az utóbbi számot a többséppéldányok 948-ra növelik. A betűrendes katalógus szerzői betűrendben a

modern könyvek címléírasi szabályzatához igazodóan feltárva sorakoztatja fel a műveket. Tételként ezt a kötésre és a korábbi tulajdonosokra vonatkozó sommás információ követi, majd végül a jelzet. A katalógus végén három mutató található: az első a szerzői névváltozatokról, az anonimákról és pseudonimákról, továbbá a más művel együtt nyomtatott munkákról ad tájékoztatást, a második az időrendről, míg a harmadik a nyomdahelyekről és azon belül nyomdászokként nyújt áttekintést. A kiadvány ízlésesen nyomott borítóban jelent meg, amely ennél jóval igénytelenebbül sokszorosított kötetet tartalmaz.

Átnézve a katalógust feltűnő a könyvek sajátos tartalmi összetétele, amelyben — más gyűjtemények többségétől eltérően — a vallással kapcsolatos művek aránya feltűnően alacsony. Ennek egyik magyarázata, hogy a dalmáciai várost közvetlenül nem érintették a reformáció által kiváltott szenvedélyes hitviták és ezért is hiányznak ott ennek nyomtatásban közreadott kiadványai. Még lényegesebb a jelenség magyarázatánál a zadari Tudományos Könyvtár alapítása és a városon belül elfoglalt helye. Az ottani ferences kolostor ugyanis ma is olyan könyvtárt mondhat magáénak, amely szervezen és töretlenül fejlődött a középkor óta. Régi állománya így többszöröse a Tudományos Könyvtárénak. (Az említett horvát ősnymtatványkatalógus 99 művet közöl a kolostorból és csak harmincat a másik gyűjteményből.) Ez utóbbinak alapítása 1857-re vezethető vissza, amikor az Pietro Alessandro Paravia magánkönyvtárából alakult ki (Galić, Pavao: *Povijest zadarskih knjižnica*. Zagreb 1969, 49—56.). Ebben a világi jellegű gyűjteményben olyan világhíres művek is találhatóak, mint pl. Copernicus *De revolutionibus orbium caelestium* c. alapvető munkájának egyik kiadása (446. tétel).

További jellegzetessége a katalógusban feltárt könyveknek a történelmi vonatkozású műveknek a szokottnál jóval magasabb aránya. Érthetővé teszi ezt az alapító által kijelölt és a későbbiekben is továbbvitt gyűjtési irány. Ugyanez áll a dalmát szerzők műveinek jelentős számára is, amelyek között latin és olasz mellett horvát nyelvű is található. Ezek közül kiemelkedő Marko Marulićnak Velenőben 1521-ben készült (507. sz.) műve, amelyből a szakirodalom eddig mindössze egy másik példányt ismer (Badalić, Josip: *Jugoslavica usque ad annum MDC*. 2. Aufl. Baden-Baden 1966. 25. sz.), de Arkandeo Gućetić könyve (384. sz.) is ugyanilyen ritkaság (Badalić i. m. 202. sz.).

A már említett történelmi vonatkozású nyomtatványok között számos olyan akad, amelynek témája a török. A délszlávokat és a magyarokat egyaránt súlyosan érintő téma volt ez, így nem

csoda, hogy mind a dalmáciai városokban, mind hazánkban nagy érdeklődéssel olvasták egykor, és gyűjtik a könyvtárak azóta is. Ezek közül egyeseket (pl. 64. sz.) a hazai (Kertbeny Károly: *Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok*. Bp. 1880. 1038. sz.), másokat (pl. 231. sz.) a nemzetközi (Göllner, Carl: *Turcica*. II. Bukarest 1968. 2356. sz.) szakirodalom már regisztrált.

De a „Turcica”-n kívül más, kifejezetten magyar vonatkozású nyomtatvány is fellelhető e katalógusban: a dalmát Matthaëus Andronicus (Matej Andreis) esküvői köszöntője Ulászló esküvője alkalmából (30. sz. — Velence 1502. —

Apponyi H 63.). Hazai szerzőtől is akad kiadvány: „Zsámbok János” egyik *Emblemata*-kiadása (843. sz. — Antwerpen 1576. — RMK. III. 648.). Nem hiányzik Calepinus nevezetes szótárának egyik olyan kiadása sem, amelyben a magyar nyelv is szerepel (137. sz. — RMNy 588).

A fenti rövid ismertetésből is kiviláglik, hogy ez a katalógus nemzetközileg is értékes hozzájárulás a 16. századi nyomtatványok áttekinthetővé tételére irányuló általános törekvéshez.

BORSA GEDEON

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója

Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat a nyomdába érkezett: 1987. július 14. — Terjedelem: 8,40 (A/5 ív)

88.16816 Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat, Budapest. — Felelős vezető: Hazai György

TÉR ÉS TÁRSADALOM

Az MTA Regionális Kutatások Központja negyedéves folyóirata

Főszerkesztő: Tóth József

Az újonnan indított periodika elsősorban a multidiszciplináris jellegű terület- és településfejlesztési kutatások elméleti, illetve gyakorlatközeli eredményeiről tájékoztatja olvasóit. Foglalkozik a társadalom térbeliségével, a tér társadalomra gyakorolt hatásaival, közreadja e bonyolult kölcsönhatás-rendszer vizsgálatának eredményeit. Szerzői a hazai terület- és településfejlesztési kutatások akadémiai bázisintézeteként működő RKK munkatársai, valamint a témában érdekelt más elméleti és gyakorlati szakemberek.

Kiadja az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete

Terjeszti a Magyar Posta

Éves előfizetési díja 160,— Ft Egy-egy szám ára 40,— Ft

Előfizethető a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (Bp., V., József nádor tér 1. — 1900), kapható az utcai hírlapárusoknál, a nagyobb postahivatalokban, a Posta hírlapüzleteiben, valamint az Akadémiai Kiadó budapesti könyvesboltjaiban (*Stúdium*, Bp., V., Váci u. 22. — *Magiszter*, Bp., V., Városház u. 1.).

HungInfo

Hungarian Social Sciences and Humanities

Contents of Periodicals

Az évente négyszer megjelenő periodika elsősorban a külföldi érdeklődők számára kíván tájékoztatást nyújtani a magyar társadalomtudományok területén megjelent cikkekről a folyóiratok tartalomjegyzékeinek közreadásával. A folyóiratok részben idegen, részben magyar nyelvűek, de a tartalomjegyzékek minden esetben idegen nyelven (angol, francia, német) kerülnek közlésre. A folyóiratválogatás felöleli a társadalomtudományok teljes körét, így a kiadvány nem csak a külföldi érdeklődők számára biztosít átfogó tájékozódást, de hasznos segédeszköz lehet a magyar kutatók számára is az érdekelt tudományágak és határterületeik 1—1 negyedévi publikációs termésének regisztrálásában.

A folyóirat jelenleg díjmentesen kerül terjesztésre; kérjük jelezni, ha igényt tartanak rá. Egyben kérjük a terjesztésben való közreműködésüket is: szívesen vesszünk olyan külföldi címajánlatokat, ahol a folyóirat érdeklődésre tarthat számot.

HungInfo szerkesztősége
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
Budapest, Pf. 7.
V. Akadémia u. 2.
1361

TARTALOM

<i>Borsa Gedeon</i> : A hazai ősnyomtatványok változatai	1
<i>Kilián István</i> : Név- és évszámrejtés a XVII—XVIII. században	20
<i>Csáki Pál</i> : A ponyvairodalom „megrendszabályozása” az 1940-es évek elején	41

KÖZLEMÉNYEK

<i>Jánosi Monika</i> : Gregoriánzi Pál kéziratoss törvénygyűjteménye a XV. század közepétől	54 ✕
<i>Király Péter</i> : Bakfark Krakkói Lantkönyve utánnomásának egy változata	64
<i>Enyedi Sándor</i> : A Kéziratkiadó Társaság történetéhez I.	67
<i>Stoll Béla</i> : Kriza kantuálisa	74

FIGYELŐ

<i>Monok István</i> : XVI—XVII. századi olvasmánykultúránk	78
<i>Szelestei N. László</i> : Egy hasonmás kiadás tanulságai	82

SZEMLE

Gabriel, L. Astrik: The University of Paris and Its Hungarians Students and Masters during the Reign of Louis XII and Francois I ^{er} . Notre Dame, Indiana—Frankfurt am Main, 1986. (<i>Madas Edit</i>)	87 ✕
Török Bálint deákjának Martonfalvay Imrénének naplótöredéke (1555) és emlékirata (1585). Bp. 1986. (<i>Szelestei N. László</i>)	89
Kincses Kolozsvár 1—2. köt. Kiad. Bálint István János. Bp. 1986. (<i>Varga Imre</i>)	89
Gyüre Lajos: Kassai Napló 1918—1919. Bratislava, 1986. (<i>Sándor László</i>)	91
Baudet, Colette: Grandeur et misères d'un éditeur belge: Henry Kistemackers (1851—1934). Bruxelles, 1986. (<i>Ferenczi László</i>)	92
Galić, Pavao: Katalog knjiga tiskanih u XVI. stoljeću... Zadar, 1987. (<i>Borsa Gedeon</i>)	93

SOMMAIRE

<i>Borsa, Gedeon</i> : Les variantes des incunables de Hongrie	1
<i>Kilián, István</i> : L'acrostiche et le chronostiche au XVII ^e et au XVIII ^e siècles	20
<i>Csáki, Pál</i> : La „règlementation” de la littérature de pacotille au commencement des années 1940	41

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Jánosi, Monika</i> : La collection de lois manuscrite de Pál Gregoriáncki à partir du milieu du XV ^e siècle	54
<i>Király, Péter</i> : Une variante de la réimpression du Livre de luth cracovien de Bakfark	64
<i>Enyedí, Sándor</i> : A l'histoire de la Société pour Publier des Manuscrits I.	67
<i>Stoll, Béla</i> : La „cantualis” de Kriza	74

CHRONIQUE

<i>Monok, István</i> : Notre culture de lecture aux XVI ^e et XVII ^e siècles	78
<i>Szelestei N., László</i> : Les leçons d'une édition fac-simile	82

REVUE

Gabriel, L. Astrik: The University of Paris and Its Hungarian Students and Masters during the Reign of Louis XII and François I ^{er} . Notre Dame, Indiana— Frankfurt am Main, 1986. (<i>Madas, Edit</i>)	87
Le fragment de journal (1555) et les mémoires (1585) d'Imre Martonfalvy, clerc de Bálint Török. Bp. 1986. (<i>Szelestei N., László</i>)	89
Kincses Kolozsvár (Kolozsvár, ville des miracles). Vols I—II. Publiés par István János Bálint. Bp. 1986. (<i>Varga, Imre</i>)	89
Gyüre, Lajos: Journal de Cassovie 1918— 1919. Bratislava, 1986. (<i>Sándor, László</i>)	91
<i>Baudet, Colette</i> : Grandeur et misères d'un éditeur belge: Henry Kistemackers (1851—1934). Bruxelles, 1986. (<i>Ferenczi, László</i>)	92
<i>Galić, Pavao</i> : Katalog knjiga tiskanih u XVI. stoljeću... Zadar, 1987. (<i>Borsa, Gedeon</i>)	93